

הורדוס בונה העיר שומרון - זיכרון ומשמעותו

תפקידם של אתרים, ביניהם יישובים, בעיצוב הזיכרון הלאומי ידוע ומוכר. אין כמדומה תרבות שלא העמידה לנגד עיניה מקום המנקז את מאווייה ושאופותיה, את ערכיה ושורשיה. במאמר זה נבחן שאלות מסוימות הקשורות במעמדה של שומרון-סבסטי בזיכרון של גורמים שונים בעם ישראל בימי הורדוס. ננסה לבחון היבטים שונים של זיכרון זה, ונעמוד על השלכותיהם האפשריות בכל הקשור לסיבות ולעיתוי של בנייתה המיוחדת של שומרון-סבסטי על ידי הורדוס.

בנייתה של סבסטי

בשנת 27 לפנה"ס ניגש הורדוס לבניית העיר שומרון. בפעולות בנייה נרחבות שינה לחלוטין את פני העיר, ומתוך הערצה לקיסר אוגוסטוס המיר את שמה בכינוי היווני של הקיסר: סבסטי (סבסטוס - הרם והנישא).¹

מתיאורי יוסף בן מתתיהו עולה שמניעיו העיקריים של הורדוס לבניית העיר היו:

א. הגורם הביטחוני - הביטחון האישי של הורדוס, ביטחון פנים הממלכה וביטחון החוץ.

ב. מפעל הנצחה שנועד לפרסומו וליוקרתו של הורדוס וכביטוי להערצת הקיסר.

ג. יצירת שכבת אוכלוסייה מקומית נאמנה לשלטונו של הורדוס.²

1. א' שליט, **הורדוס המלך - האיש ופעלו**, ירושלים תשכ"ד, עמ' 184.
2. ' בן מתתיהו, **קדמוניות היהודים** טו, ח, ה, מהד' שליט ג, ירושלים תשנ"ג, עמ' 190 (להלן: יוסף, **קדמוניות**); הנ"ל, **תולדות מלחמת היהודים עם הרומאים** א, כא, ב, מהד' י"ז שמחוני, ירושלים תשמ"ג, עמ' 88-89 (להלן: יוסף, **מלחמת**). ראה עוד בהרחבה: א' נצר, 'דיון: מפעלי הבנייה של הורדוס - צורכי ממלכה או צורך אישי', **קתדרה** 15, תש"ם, עמ' 48-49, שם מסוכמים שיקולים נוספים בבחירת סבסטי (בטבלה) ונראה שההחלטה משלבת בתוכה מספר גורמים רב ומורכב יותר.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

זוהי תמצית דבריו של יוסף, ויחד עם זאת הדברים טעונים הרחבה. המחקר ההיסטורי מצביע על קיומם של כמה גורמים שהשפיעו, בנקודת הזמן שבה הוקמה סבסטי, על החלטותיו ועל פעולותיו של הורדוס בתחומים שונים. ראוי לציין מספר אירועים שהתרחשו בשנים אלה, מעט לפני בניית העיר:

- א. פולחן הקיסר התחיל להתפשט בחלק המזרחי של האימפריה החל משנת 29 לפנה"ס. הורדוס היה כנראה הראשון בשליטי המזרח שיישם ושהפיץ פולחן זה. ייתכן שהמקדש הראשון במזרח לכבוד הקיסר הוקם בסבסטי.³
- ב. בינואר בשנת 27 לפנה"ס קיבל אוקטבינוס את התואר 'אוגוסטוס' (בלטינית - Augustus, ביוונית - סבסטוס). משמעותו של התואר: 'הרם', 'הנישא'.⁴ באותה שנה, כעבור מספר חודשים, הוסב שמה של העיר משומרון לסבסטי.
- ג. הורדוס קיבל מאוגוסטוס בקיץ של שנת 30 לפנה"ס בסיס לשלטון ריכוזי על ידי מתן ארבע סמכויות: רשות להחזיק צבא, סמכות ההנהלה הציבורית, סמכות השיפוט וחקיקת החוקים לטובת הכלל והפרט וסמכות ההנהלה הכספית.⁵
- ד. קבלת שטחי האפרסמון ביריחו וחלקים בעבר הירדן - מספר שנים קודם לכן⁶ - דרשה התייחסות למערכת הדרכים המובילה לאזורים אלה (סבסטי שכנה על אם הדרך ליריחו ולעבר הירדן).⁷

3. ראה: א' שליט (לעיל, הערה 1), עמ' 68, 216-215, ושם, הערות 863, 868; י' בן-שלום, **בית שמאי ומאבק הקנאים נגד רומי, ירושלים תשנ"ד**, עמ' 45, ושם הערות 7-9.
4. ליתר הרחבה ראה: צ' יעבץ, **אוגוסטוס - נצחונה של מתינות**, תל אביב תשמ"ח, עמ' 30, 43.
5. א' שליט (לעיל, הערה 1), עמ' 76-75, 93, 101-99, 159, ובייחוד לגבי החזרת שומרון לרשותו של הורדוס ראה שם, עמ' 396 הערה 64. ראוי לציין שיוסף מדגיש את השימוש בסמכויות אלו בבניית סבסטי וייתכן שהייתה זו הפעם הראשונה שסמכויות אלו יצאו לפועל - "וקרא לעיר בשם סבסטי וליושביה נתן משפטים נבחרים" (יוסף, **מלחמת** [לעיל, הערה 2]). ודאי גם שסמכות הקמת הצבא התממשה בסבסטי. ראה בהרחבה: י"ל לוין, **ההיסטוריה של ארץ ישראל - התקופה הרומית-ביזנטית** (מ' שטרן [עורך]), ירושלים תשמ"ז, עמ' 37, 40, 120; מ' שטרן, **מלכותו של הורדוס**, תל אביב תשנ"ב, עמ' 67-68; י' בן-שלום (לעיל, הערה 3), עמ' 47.
6. י"ל לוין (לעיל, הערה 5), עמ' 29-36; מ' שטרן, 'הורדוס ורומא', בתוך: מ' נאור (עורך), **המלך הורדוס ותקופתו**, ירושלים תשמ"ז, עמ' 20.
7. מ' שטרן (לעיל, הערה 5), עמ' 65-67; י' בן-שלום (לעיל, הערה 3), עמ' 47; מ' גיחון, 'החשיבות האסטרטגית של יהודה ושומרון - ניתוח הסטורי', בתוך: א' שמואלי ואחרים (עורכים), **יהודה ושומרון א, ירושלים תשל"ג**, עמ' 49-75; א' זרטל, **סקר הר מנשה א**, חיפה תשנ"ב, עמ' 58-60; י' קרמון, 'הרי שומרון - מבנה פיסיוגרפי ודרכי תחבורה', **ארץ שומרון**, ירושלים תשל"ד, עמ' 114-120.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

ה. ניסיונותיו של הורדוס להשיג לגיטימיות לשלטונו מצד העם על ידי שילוב בית חשמונאי בממלכתו, ירדו לטמיון לאחר רצח מרים בשנת 29 לפנה"ס. אשר על כן, הורדוס נזקק לדרכים שונות ומגוונות לביסוס שלטונו בקרב היהודים.⁸

על רקע זה, בנוסף למניעים המפורשים שהעלה יוסף ושצוינו לעיל, ניתן לשער שהיו מספר מניעים נוספים לבנייתה של סבסטי:

א. **זריזות בבנייה מתוך הערצה לקיסר:** הבחירה בסבסטי נבעה מן הצורך למצוא עיר שבתוך זמן קצר מאוד ניתן להפכה לעיר הנושאת את שם הקיסר, מבלי להידחק לצורך לבנות עיר חדשה מהיסוד. לצורך זה נדרשה עיר שניתן למקם בה מקדש ללא התנגדות, מתוך ניסיון להיות הקליאנט (מלך חסות) הראשון המעריך את הקיסר והמבצע את פולחנו בעיר עם שורשים הלניים.⁹

ב. **שלטון רחב ומבוסס:**¹⁰ בבניית עיר שהייתה מרכזית לאורך כל התקופות ושאוכלוסייתה הנכרית גילתה נאמנות רבה למלך במשך שנים רבות,¹¹ היה כדי להפגין התנהגות של שליט הדואג לציבורים שונים בממלכתו. קשריו המיוחדים

8. ראה: י' בן-שלום (לעיל, הערה 3), עמ' 40-61 ובמיוחד שם, עמ' 42; מ' שטרן, **מחקרים בתולדות ישראל בימי הבית השני** (י' גפני ואחרים [עורכים]), ירושלים תשנ"א, עמ' 181-185. שטרן מדגיש שהורדוס בנה בהדרגה שכבה שלטת חדשה בעם ישראל בדרכים שונות. על חלקו נעמוד בהמשך.

9. מתוך הערצתו לקיסר בנה הורדוס את ארמונו האישי בחלק הדרום-מערבי של המקדש, בדמיון לארמון האוגוסטוס שנמצא בחלק הדרום-מערבי של גבעת הפלטין ברומא, בסמוך למקדש אפולו. ראה: ד' בר"ג, 'המבצר המלכותי של הורדוס בשומרון-סבסטי', **ארץ ישראל**, כג, ירושלים תשנ"ב, עמ' 293-302 ובמיוחד עמ' 300-301 ושם, הערה 40; מ' שטרן (לעיל, הערה 5), עמ' 49-50.

10. בעת הזו מסתיימת תקופת ביצור השלטון של הורדוס שהתאפיינה בביסוס הצבא, בהגברת הביטחון האישי ובשליטה על העם באמצעות הצבא. עתה עומד לחול המעבר לתקופת שיא שלטונו. לדעת שליט למעבר זה היו השפעות על אופי מפעלי הבנייה שביצע הורדוס באותה עת. מקובל לחלק את ימי מלכותו של הורדוס לשלוש תקופות עיקריות: א. שנות ביצור השלטון (27-37 לפנה"ס). ב. שיא כוחו (13-27 לפנה"ס). ג. ימי השפל (13-4 לפנה"ס). שנת 27 לפנה"ס נמצאת אם כך ב'קו התפר'. בתקופה הראשונה נבנו לדעת שליט מבני הגנה וביטחון, בעוד שבהמשך נועדה הבנייה לפיתוח ולפאר, כך שבבניין סבסטי יכולים היו לתפקד מניעים משני הסוגים. ראה: א' שליט (לעיל, הערה 1), עמ' 173. ראה עוד: י"ל לוין (לעיל, הערה 5), עמ' 25, 41; י' בן-שלום (לעיל, הערה 3), עמ' 45-46.

11. ז' ספראי, 'תולדות היישוב בהר שומרון בתקופה הרומית-ביזנטית', בתוך: ש' דר ז' ספראי (עורכים), **מחקרי שומרון**, תל אביב תש"מ, עמ' 128-129 וראה גם שם, עמ' 90-93. ראוי לציין שבעיר זו הקים אלכסנדר מוקדון את המושבה היוונית המרכזית בהר. הורדוס היה מודע לכך ולמשמעות שתניתן לפעולותיו בעיני תושבי המקום ובעיני עצמו כמחיה החזון ההלני; על מרכזיותה של העיר סבסטי ראה עוד: א' זרטל (לעיל, הערה 7).

של הורדוס עם העיר שומרון¹² קדמו זמן רב לבניית העיר וכנראה שהיה להם חלק רב בשיקוליו לבנייתה המחודשת.¹³ עם סיום בניית המרכז השלטוני בירושלים, שיועד לציבור היהודי, הפנה הורדוס את מאמציו לכינון עיר המיועדת לציבור הנכרי, וכשליט-על, כך ניתן לשער, שאף לאחד את שתי ה'בירות' המשרתות את צורכי ממלכתו ובכך להרחיב את התמיכה בשלטונו.¹⁴

ג. **מעלותיה הכלכליות והאסטרטגיות של העיר:** יש לשער כי בבחירת סבסטי ניתנה תשומת לב להיותה עיר בעלת משמעות כלכלית הניצבת במקום חשוב במערך דרכי פנים הארץ ודרכי הקישור ליריחו ולעבר הירדן. טעם זה ודאי התעצם כאשר בפתח עמדה התכנית לבניית נמל בקיסריה כמוצא למסחר.

12. שטרן מצביע על דמיון הקיים בנקודה זו בין הורדוס ובית טוביה: "מבחינה ידועה החייתה מדיניותו של הורדוס את שיטתם של בני טוביה, בני התקופה התלמית... אף הקשרים עם השומרון שאפיינו את פעילותו של יוסף בן טוביה היה להם המשך ביחסים ההדוקים שקיים הורדוס עם שומרון" (מ' שטרן [לעיל, הערה 8], עמ' 185-186). שטרן מציין גם את הבסיס האדומי של בית אנטיפטרוס כמקביל במידת מה לבסיס העמוני של בית טוביה ואת הדמיון של תפיסת עולמם ביחס לתרבות הכללית וההלניסטית.

13. ניתוח קשריו של הורדוס עם סמריה (שומרון) ואנשיה מגלה מספר אירועים המבטאים קשר ייחודי ומרכזי של הורדוס עם העיר עוד מאז היותו מושל הגליל. כבר בשנת 43 לפנה"ס הורדוס השכין שלום בעיר (יוסף, **מלחמת** א, יא, ו, עמ' 64). בשנת 39 לפנה"ס הוא פנה לידידיו בשומרון לתת אספקה למצביא הרומי סילון הצר על ירושלים "והורדוס דאג גם לבל תשבת כלכלת הצבא בימים הבאים ושלא מכתבים אל יושבי שומרון, כי היתה העיר הזאת נאמנה בברית" (יוסף, **מלחמת** א, טו, ו, עמ' 74). הורדוס ערך את נישואיו עם מרים בשומרון, בזמן המצור על ירושלים (יוסף, **מלחמת** א, יז, ח, עמ' 80). כל הנתונים האלו ובייחוד העובדה שלאחר רצח אשתו, סמוך לשנת 28 לפנה"ס, שכב הורדוס בשומרון חולה בדיכאון (א' שליט [לעיל, הערה 1], עמ' 82, 368 והערה 147), מעידים על אמונו וביטחונו של הורדוס באנשי המקום. עיין מ' שטרן (לעיל, הערה 8), עמ' 158. ועוד ראה: ד' בר"ג (לעיל, הערה 9), עמ' 294, בהערה 10. יש לציין גם שהורדוס השתמש באנשי סבסטי שהיו נאמנים לו, לביסוס כוח צבאי שיעמוד בנאמנותו - כך ציפה מן הסתם - שנים רבות. ראה: י' בן-שלום (לעיל, הערה 3), עמ' 42.

14. ייתכן שבבניית סבסטי ניכר רצון נוסף - להתבסס בקרב השומרונים באזורם, תוך ניצול היותם אוכלוסייה העוינת את החשמונאים. ראה: מ' שטרן (לעיל, הערה 8), עמ' 185; ז' ספראי (לעיל, הערה 11), עמ' 128-130, עמ' 152, הערה 26; ד' בר"ג (לעיל, הערה 9), עמ' 300 ושם, הערה 43, מסיים בשאלה זו את מאמרו; ראה גם: י"ל לוי (לעיל, הערה 5), עמ' 120-121. בר"ג מעלה השערה נוספת ששומרון שימשה כ'בירה' לשעת חירום במקום ירושלים. ראה: שם, עמ' 300. ספראי מצדד בדעת אלט שמעמדה של סבסטי כעיר ממשל היה עדיף על ירושלים. ראה: ז' ספראי (לעיל, הערה 11), עמ' 128-129. עיין עוד: א' שליט (לעיל, הערה 1), עמ' 99-100.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

הקמת סבסטי מתוך השיקולים הללו מוכיחה כי הורדוס היה מנהיג בעל מבט רחב המסוגל לחרוז מספר שיקולים של מקום וזמן בהחלטה אחת. כדברי א' נצר, המדבר על אודות "חוש המציאות העז של המלך, שבא לידי ביטוי הן בניהול מדיניות החוץ והן בארגון ממלכתו וכלכלתה המשגשגת".¹⁵

לדעתי, ניתן לגלות רבדים נוספים הקשורים בהחלטת הבנייה ובעייתיותה. על רקע בעיית הלגיטימיות של הורדוס בעיני היהודים, בעיה שהחריפה במיוחד אחרי רצח מרים (בשנת 29 לפנה"ס), יש מקום לשאול האם בעיני הורדוס הייתה לבניית סבסטי (בשנת 27 לפנה"ס), משמעות גם כלפי היהודים שתחת שלטונו.

זווית יהודית בהחלטתו של הורדוס לבנות את שומרון

השאלה שהצגנו מצטיירת במבט ראשון כמוזרה: האם ייתכן כי בהחלטתו של הורדוס על הקמת עיר אלילית בעלת מקדש לכבוד הקיסר המתנשא בראשה, הסתתר גם ניסיון להעניק לגיטימיות מסוימת לשלטונו בעיני העם היהודי?

אין אנו הראשונים להעלות רעיון מעין זה וראוי להביא את דבריו של דן בר"ג: "הורדוס היה ער ללא ספק לעברה ההיסטורי של שומרון ולמשמעות הסמלית של הקמת מבצר מלכותי במקום שעמדו בו בעבר ארמונותיהם של מלכי ישראל".¹⁶ אכן, למרות שדעה זו נראית במבט ראשון בלתי סבירה, חשוב להעלותה על הכתב, הן מכיוון שקשה לקבוע גורם מנחה ודאי אחד ויחידי בשיקוליו של הורדוס, והן מפני שרבים ממפעליו מעידים כי נתן את דעתו ללגיטימיות של מעמדו בעיני היהודים ולזכותו להיקרא בפי עמו: 'מלך היהודים'.¹⁷ על רקע זה ניתן אולי לראות - בגלוי או

15. א' נצר (לעיל, הערה 2), עמ' 49.

16. ד' בר"ג (לעיל, הערה 9), עמ' 300. חשוב להדגיש שאת הרעיונות על דרכים להגברת הלגיטימיות של שלטונו יכל הורדוס לשאוב גם מיהודים שהיו בסביבתו ובייחוד מנאמניו. נראה שהורדוס נטה לקבל הדרכות ועצות בשאלה כיצד לפלס דרך אל לב העם ואל לב הפרושים וייחס להן משמעות רבה. בתלמוד מובא סיפור שהקמת המקדש הייתה בעצתו של בבא בן בוטא (בבלי, בבא בתרא ג ע"ב). ייתכן שסיפור תלמודי זה משקף הד לחיפושיו של הורדוס אחר לגיטימציה בעיני הפרושים. מבין נאמניו אנו מוצאים את בני בתירא (מבית זמרים - 'הבבליים') שהיו להם מהלכים בירושלים ושמינו את הלל כנשיא עליהם, מה עוד שההל פעל בתקופתו של הורדוס וייתכן שאף בתמיכתו, כחלק מתמיכתו של הורדוס ביהודים בני התפוצה. ראה בהרחבה: מ' שטרן (לעיל, הערה 8), עמ' 196-198 ועל 'תקיפי הגליל' והאדומים (היהודים מאדום) שתמכו בהורדוס, ראה שם, עמ' 182-183. על הלל והתייחסותו להורדוס ראה: א' רפפורט, **תולדות ישראל בתקופת הבית השני**, תל אביב 1995, עמ' 220; א"א אורבך, **חז"ל פרקי אמונות ודעות**, ירושלים תשמ"ו, עמ' 513, 517, 525-530.

17. מ' שטרן (לעיל, הערה 8), עמ' 187. שאיפה זו באה לידי ביטוי מועצם בנאום של הורדוס בהקמת בית המקדש: "וחושב אני שהגעתי ברצון אלוהים את עם היהודים לאושר שלא היה

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

בסמוי - את החלטתו של הורדוס על בניית סבסטי גם כניסיון לבסס את מעמדו כבונה ערים המזכיר במפעליו מלכים יהודים קדומים שמפעלותיהם פיארו את קורות העם.

בהקשר זה ראוי להזכיר כי הורדוס ידע לנצל את הפולמוס החרף שהיה בימי השלטון החשמונאי כנגד השימוש בכתר המלכות והכהונה גם יחד.¹⁸ ההסתייגות נבעה כזכור מהשתלטותם של בני חשמונאי על המלוכה המיועדת לשושלת בית דוד, על פי הפסוק: "לא יסור שבט מיהודה ומחקה מבין רגליו" (בראשית מ"ט, י).¹⁹ לאחר רצח מרים, ברגע שאפסו הסיכויים מבחינתו של הורדוס לרשת את הבית שקדם לו באורח רשמי, עשוי היה הורדוס להחליט לשאוב את הלגיטימיות של שלטונו כיורש - ולו סמלי - של מלך מהמקרא תוך דילוג על שושלת הכהונה החשמונאית.²⁰

הורדוס עשוי היה לפנות לזיכרון היהודי הקולקטיבי - אל ספר התנ"ך. הזיכרון הלאומי אפיין את העם והיה למסד בתפיסת עולמו ובהתבוננותו על המציאות.²¹ אך

לו קודם לכן. ומדומני, שלמותר הוא לי להגיד לכם, הואיל ויודעים אתם את פרטי המפעלים שפעלנו בארץ ואת הערים שהקימונו בה ובמדינות שרכשנו, האדרנו את עמנו בפאר נהדר יותר" (יוסף, **קדמוניות** טו, יא, א, עמ' 198). עיין להלן, הערה 29, ועיין עוד א' שליט (לעיל, הערה 1), עמ' 226-228.

18. ד' שוורץ, 'לשאלת התנגדות הפרושים למלכות החשמונאים', בתוך: א' רפפורט ו' רונן (עורכים), **מדינת החשמונאים**, ירושלים-תל אביב תשנ"ד, עמ' 442-451; י' גפני, 'החשמונאים בספרות חז"ל', בתוך: ד' עמית וח' אשל (עורכים), **ימי בית חשמונאי**, ירושלים 1995, עמ' 261-276.

19. ראה סיכום דעות בחז"ל בנושא: ח"ד שעוועל (מהדיר), **פירושי התורה לרבינו משה בן נחמן**, א, ירושלים תש"ט, עמ' רסז ואילך ובהערות שם. ראה גם: א"א אורבך (לעיל, הערה 16), עמ' 518, 591-598.

20. שטרן מציין: "לא הפשרה עם יסודות פרו-חשמונאים קודמים מציינת את מלכותו של הורדוס, כי אם התבלטותם של יסודות חדשים שלא היו קשורים בכלל בעבר החשמונאי" (מ' שטרן [לעיל, הערה 8], עמ' 185), ובאותה רוח מבצע הורדוס שינוי בסמכות ממנה ינק את שלטונו. מובן שתפיסה זאת איננה אופיינית לשנים הראשונות של מלכותו.

21. על חשיבות השימוש בזיכרון הלאומי אשר טופח ועל החיים היהודיים בצלו, ראה: דברים כ"ה, יז-יט; כ"ו, א-יב; דה"א ט"ז, ח-כו; נחמיה ט', ד-לז. הזיכרון הלאומי העניק דחף ומשמעות רבי עצמה לשמירת הזהות היהודית. לחיים היהודיים בדחף הזיכרון ניתן לראות דוגמה בניסיונות היהודים למצוא מקור מקראי לכיבוש אלכסנדר מוקדון. ראה: יוסף, **קדמוניות** יא, ח, ה, עמ' 30. החשמונאים עצמם הצדיקו את השימוש בכתר כהונה ובכתר מלכות באמצעות הזיכרון של מלכיצדק מלך שלם בתנ"ך על פי הפסוק: "ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין והוא כהן לאל עליון" (בראשית י"ד, יח) וכינו את עצמם 'כהנים לאל עליון'. ראה: ד' שוורץ (לעיל, הערה 18), עמ' 444 ושם, הערה 17. הזיכרון ההיסטורי טופח במיוחד בתקנות עזרא ונחמיה. ראה: י' קויפמן, **תולדות האמונה הישראלית מימי קדם עד סוף בית שני**, ח, תל אביב תשל"ד, עמ' 485.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

אל איזו דמות מזיכרון העבר של העם ינסה הורדוס למצוא זיקה? איזו תקופה ינסה להעלות בזיכרון העם? בניית שומרון מעלה בזיכרון הקולקטיבי את ימי מלכות ישראל, את פילוג הממלכה ואת בית עמרי. השאלה היא מה הייתה עצמתו של השימוש בזיכרון זה ועל מי הוא השפיע?

שליט מציג תהליך התפתחותי במחשבת הורדוס בוויכוחו עם הפרושים על הטענות כנגד שלטונו. בוויכוח זה ראוי להדגיש שתי נקודות:

א. **בניית בית המקדש:** באשר לטענה הפרושית ששללה סיוע שמים מממלכת הורדוס, דבר הנחשב כסכנה גדולה בדעת הקהל היהודית, מדגיש שליט: "אין ספק, שמשטר שהוכרז עליו, שאין הוא לרצון אלוהים, נראה כנידון לכליה במוקדם או במאוחר"²², וכך אכן היה סופו של בית חשמונאי לפי טענה זו. בבניין בית המקדש ניסה הורדוס לסתור את דעתם של הפרושים בהוכחה שברכת שמים חלה על מפעלו.²³

ב. **ייחוס לבית דוד:**

הורדוס הבין, שתקוותו לחסדי שמים בזכות בניין בית המקדש אין בה לבדה כדי להתגבר על טענה הסומכת על **נבואה מפורשת** ואינה מתיישבת עם תקווה זו. הוא ראה, שלא יוכל לטענה זו אלא אם כן יעלה בידו להוכיח למחזיקים בה, שהוא מצאצאי הבית שנועד על ידי אלוהים לרשת את מלכות ישראל.²⁴

בשלב זה הורדוס ניגש ליצור 'הוכחה' באמצעות מגילה החושפת את שלשלת ייחוסו לדוד המלך. הוא טען למוצא מיהודי בבל ו"אולי התיימר הורדוס להיות קרוב משפחתו של הלל הזקן... שהרי הלל התייחש, כידוע, על בית זה מצד הנקבות".²⁵

ברצוני להציע כי טיעונים אלו עשויים להשתקף גם במניעיו של הורדוס לבניית סבסטי.

22. א' שליט (לעיל, הערה 1), עמ' 232. ראוי לעיין בטענות נוספות של הפרושים ובתגובתו של הורדוס עליהן, שם, עמ' 230-232.

23. שם, עמ' 233. עקבות להלך רוח זה ניתן למצוא מאוחר יותר בלשון התלמוד: "נשבה הרוח ונתפזרו העבים וזרח החמה ויצאו העם למלאכתן, וידעו שמלאכת שמים בידיהם" (בבלי, תענית כג ע"א).

24. שם, עמ' 233.

25. שם, עמ' 234. עיין שם, עמ' 482 בהערות 965-968, ובמקורות המצוינים לעיל, הערה 18.

א. זיכרון המלך שלמה - הורדוס כמאחד המלכות המתחדשת

דן בר"ג מעלה השערה נועזת: "ייתכן מאד שהקמתה מחדש של בירת מלכי ישראל באה לסמל את העובדה שממלכתו וכתרו שבו ואיחדו את יהודה וישראל לממלכה אחת ושהוא שולט בשתי הבירות כאחת".²⁶ בכך שאף הורדוס לציין את הישגו וייחודו על פני כל המנהיגים שקדמו לו.

איננו בוחני צפונות לבו של מלך כהורדוס, אך מחשבות מעין אלו שעשויות היו לעלות בראשו,²⁷ משתלבות עם אגדת מגילת היוחסין לבית דוד, כפי שהטיב לתאר שליט:

הוא חידש למעשה את מלכות דויד; לא היה זמן, חוץ מימי דויד ושלמה, שבו היתה מלכות ישראל גדולה ורחבה כבימי הורדוס; והוא שחידש את תפארתו של מקדש שלמה; מה שלא יכלו לעשות החשמונאים במשך כל ימי שלטונם עשה הוא בשנים מספר והפך את בית המקדש הישן מבניין שאין לו לא הדר ולא תואר למפעל אדיר בגודלו ונפלא ביופיו, והחזיר לו את פארו והדרו מימי שלמה. החזרתם של שני קנייניה היקרים ביותר של האומה - של מלכות דויד ושל מקדש שלמה - לגדלותם הראשונה...²⁸

בנאומו לעם לפני הקמת בית המקדש, הציג הורדוס את עצמו במפורש כמי שחותר להקים מחדש את מקדש שלמה:

שכן את בית המקדש הזה בנו אבותינו לאל עליון אחרי שיבתם מבבל, והוא חסר מגודלו ששים אמה בגובה, כי בשעור הזה עלה [עליו] אותו [בית המקדש] ראשון

26. ד' בר"ג (לעיל, הערה 9), עמ' 300.

27. יש מקום לניסיון לפיענוח פסיכולוגי סמלי של פרשת הכניסה של הורדוס לקברי בית דוד (יוסף, קדמוניות טז, ז, א, עמ' 220-221). כניסה שכזו - נכון יותר להגדירה כחדירה - מסמלת דבר מה מעבר לצורך להשיג ממון!

28. א' שליט (לעיל, הערה 1), עמ' 234; י"ל לוין, 'הורדוס האיש ותקופתו', בתוך: מ' נאור (עורך), המלך הורדוס ותקופתו, ירושלים תשמ"ז, עמ' 10, מעלה טענה כנגד העוול שנעשה להורדוס ביחס לשלמה המלך. ראה גם: י' שביט, 'המלך הורדוס - דמות היסטורית המחפשת מחבר', בתוך: מ' נאור (עורך), המלך הורדוס ותקופתו, ירושלים תשמ"ז, עמ' 176-180. המשך התפתחותו של קו מחשבה זה הביא את הורדוס לכלל הדעה שאין הוא אלא משיח בן דוד. בתקופה בה פעפעו חזיונות גאולה, ראה הורדוס את רומא בראשות האוגוסטוס כחלק מתהליך הגאולה הכלל עולמי, ואת עצמו כגואל היהודים. ראה בהרחבה: א' שליט (לעיל, הערה 1), עמ' 235-239; א"א אורבך (לעיל, הערה 16), עמ' 587-598; י' קלוזנר, הרעיון המשיחי בישראל מראשיתו ועד חתימת המשנה א, תל אביב תש"י, עמ' 159-160.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

שבנה שלמה.²⁹

במילים אלו רצה הורדוס להחיות בקרב העם את דברי הכתוב: "חדש ימינו כקדם" (איכה ה', כא), ובכך גם לרכוש את אהבתם.

כל זאת באשר למקדש; אך היש היגיון בסברה שמלך הבא מבית גרים והבונה עיר אלילית, ינסה להידמות בכך לשלמה המלך?³⁰

ראוי לציין כי במפעליו של הורדוס פעלו מגמות מנוגדות ביחס להלכה היהודית. בבניית בית המקדש, למשל, שבה הושקעו כוחות וכספים רבים, הקפיד הורדוס לשמור על ההלכה היהודית לפרטיה, ויחד עם זאת לא היסס להציב את נשר הזהב על שער המקדש - דבר שגרם להתמרמרות ולכעס רב, ומאוחר יותר אף לפריצת מהומות.³¹

בעיקרה, הסתכלותו של הורדוס היא של יהודי השואף להשתלב בעולם ההלני, ולכן ספק אם הורדוס ראה במעשיו דו-ערכיות. מבחינתו זוהי משנה אחת שבה משתלבים הציות לרומא ורעיון גאולת העולם עם תפיסת הקדושה היהודית, השורשים היהודיים וחזון הגאולה היהודי.

הנה כי כן, הורדוס בונה המקדש, בונה הערים ובתוכן סבסטי והמחזיר בכך עטרה ליושנה, מתקשר במעשיו אלו לדמותו של מלך מקראי מפורסם. מובן שרעיון זה עצמו יכול היה להיות להורדוס לרועץ בעיני העם, מפני שעצם הטיפוח של מקום מלכות ישראל המיועד דווקא לאויבי העם היהודי ולכובשיו, על ידי מי שמתיימר להיות מלך ישראל, יש בו מן הפרדוקס.³²

29. יוסף, **קדמוניות** (לעיל, הערה 17). על מנת להבין את משמעות גישתו החיובית של הורדוס לבניין המקדש ואת שיתוף העם באתגר, עיין מ' בן-דב, **חפירות הר הבית**, ירושלים 1982, עמ'

91-72.

30. עובדת היותו של הורדוס ממשפחת גרים יצרה יחס מזלזל כלפיו מצד חלק מהעם שהגדירוהו כ'אדומי' וכ'עבדא דבית חשמונאי' (בבלי, בבא בתרא ג ע"ב), אך נראה שעובדה זו לא הגבילה כל גר בדרכו למשרות שונות, לבד מתפקיד הכהונה התלוי בייחוס. שמעיה ואבטליון, רבותיו של הלל, היו גם הם גרים אך מצאנו שזכו בהערצת העם (הוויכוח העקרוני על ייחוס אבות מול מעמד הגר מקבל ביטוי בתיאור מעשה בו פגשו שניהם את הכהן הגדול [בבלי, יומא עא ע"ב. ראה עוד בבא מציעא פ"ד מ"י]). מעניין לציין בהקשר זה את דעת חז"ל שעובדיה היה גר אדומי (בבלי, סנהדרין לט ע"ב). טענת מעמדו של הגר תעלה אל מול חלק מהפרושים שלא נטו לקבל את טענתו של הורדוס לייחוס לבית דוד. נראה שהורדוס יכל להצביע על מוצאו של דוד עצמו מבית גרים (רות), אך נראה שהטיעון דחוק.

31. ראה: א' שליט (לעיל, הערה 1), עמ' 226-228.

32. י"ל לוי (לעיל, הערה 28), עמ' 2-10; א' שליט (לעיל, הערה 1), עמ' 173.

ב. זיכרון בית עמרי - שגשוג בלא ברכת נביא

בנוסף לזיקה לשלמה, הורדוס עשוי היה לשאוב השראה ללגיטימיות שלו כמלך מבית מלוכה מפורסם אחר - בית עמרי, המלך שבנה לראשונה את שומרון המקראית - אמה הורתה של סבסטי. אך האם באופן שרצה הורדוס שיתפסוהו בבואו לבנות את שומרון, כמעין ממשיך לבית עמרי, יכול היה בכלל להגיע ללב העם? התשובה לשאלה זו מורכבת.

מן הצד האחד, בית עמרי נזכר ללא ספק כבית מלוכה שהרבה לחטוא ושסולק בסופו של דבר בהוראת הנביא באירוע שהיה כרוך בשפיכות דמים גדולה (מל"ב ט'-י"א). דומה כי בעיקרה אומצה תמונה זו גם על ידי יוסף בן מתתיהו,³³ דבר המלמד שכנראה כך סברו רבים בציבור היהודי באותה עת. אולם מאידך, ייתכן שבזיכרון של מגזרים אחרים בציבור היהודי שמוצאם עשוי היה להיות משבטי מלכות ישראל הקדומה,³⁴ יכלה להיווצר דווקא דמות חיובית של בית עמרי. בית עמרי שלט זמן רב, היו לו קשרים בינלאומיים טובים וניצחונות צבאיים ובזמנו הגיעה הממלכה לשגשוג כלכלי שהשאיר אותותיו לזמן רב.³⁵ ייתכן שבעיני שבטי ישראל הייתה תקופת בית עמרי תקופת פריחה שהייתה מקבילה, ואולי אף טובה יותר, מתקופת מלכות שלמה.

ייתכן שהדים ליחס מורכב זה משתקפים בתקופה מאוחרת יותר ביחסם של חז"ל לבית עמרי ואחאב. דוגמה ליחס זה היא דיון האמוראים המובא בסנהדרין:

אחאב - אח לשמים, אב לעבודה זרה... אמר רבי יוחנן: קלות שעשה אחאב - כחמורות שעשה ירבעם... אמר רבי יוחנן: אין לך כל תלם ותלם בארץ ישראל שלא העמיד עליו אחאב עבודה זרה, והשתחוה לה. ומנא לן דלא אתי לעלמא דאתי - דכתיב 'והכרתי לאחאב משתין בקיר ועצור ועזוב בישראל'. עצור - בעולם הזה, ועזוב - לעולם הבא. אמר רבי יוחנן: מפני מה זכה עמרי למלכות - מפני שהוסיף כרך אחד בארץ ישראל... אמר רבי יוחנן: מפני מה זכה אחאב למלכות עשרים ושתים שנה - מפני שכיבד את התורה שניתנה בעשרים ושתים אותיות. שנאמר 'וישלח מלאכים אל אחאב מלך ישראל העירה ויאמר לו כה אמר בן הדד כספך וזהבך לי הוא ונשיך ובניך הטובים לי הם... כי אם כעת מחר אשלח את עבדי אליך וחפשו את ביתך ואת בתי עבדיך והיה כל מחמד עיניך ישימו בידם ולקחו... ויאמר למלאכי בן הדד אמרו לאדני המלך כל אשר שלחת (לעבדך) [אל עבדך] בראשונה אעשה והדבר הזה לא אוכל לעשות'. מאי מחמד עיניך, לאו ספר תורה?... אמר רב נחמן: אחאב שקול היה...

33. יוסף, **קדמוניות** ח, יב, ה, עמ' 299; שם ט, ב, א, עמ' 314; שם ט, ג, א, עמ' 316.

34. י' בן נון, 'לאן עלו שבי הגולה', **שמעתין** 58, תשל"ט, עמ' 27-30.

35. י' קיל, **דעת מקרא מלכים**, 'ירושלים תשנ"ב, עמ' 150-151; ב' מזר, 'תקופת האימפריה העברית ומלכויות ישראל ויהודה', בתוך: י' רפל (עורך), **תולדות ארץ ישראל** א, תל אביב תשמ"ה, עמ' 192-196.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

מתקיף לה רבי יוסף: מאן דכתב ביה 'רק לא היה כאחאב אשר התמכר לעשות הרע בעיני ה' אשר הסתה אתו איזבל אשתו', ותנינא: בכל יום היתה שוקלת שקלי זהב לעבודה זרה, ואת אמרת שקול היה? אלא: אחאב וותרן בממונו היה, ומתוך שההנה תלמידי חכמים מנכסיו - כיפרו לו מחצה. 'ויצא הרוח ויעמד לפני ה' ויאמר אני אפתנו ויאמר ה' אליו במה. ויאמר אצא והייתי רוח שקר בפי כל נביאיו ויאמר תפתה וגם תוכל צא ועשה כן'. מאי רוח? - אמר רבי יוחנן: רוחו של נבות היזרעאלי... 'ויעש אחאב את האשרה ויוסף אחאב לעשות להכעיס את ה' אלהי ישראל מכל מלכי ישראל אשר היו לפניו' אמר רבי יוחנן: שכתב על דלתות שמרון: אחאב כפר באלהי ישראל, לפיכך אין לו חלק באלהי ישראל...³⁶

36. סנהדרין קב ע"ב. ועיין עוד סנהדרין קד ע"ב, מועד קטן כח ע"ב. מעניין לציין שבדברי הגמרא על אחאב ובית עמרי נמצאים פרטים רבים העשויים להזכיר פרטים דומים בנוגע להורדוס ולמלכותו. אדגים זאת בטבלה הבאה:

הורדוס ומפעלו

אחאב (על פי בבלי סנהדרין)

א. אפיין בית המלוכה: "שהוסיף כך אחד בארץ ישראל".	א. תקופת מלכותו של הורדוס מתאפיינת בתנופת בנייה רחבה ומשמעותית (ראה למשל: יוסף, קדמוניות טו, ח, ה, עמ' 190).
ב. "מחמד עיניך" - יציאה למלחמה בארם על ספר התורה - מסירות לתורה.	ב. כנגד זה ש"סימא עינו של עולם" בונה את "עינו של עולם" - בית המקדש, ומסתכן מול רומא בהגדרתו כמורד הבונה מתחם למרד (על פי בבא בתרא ד ע"א).
ג. "אחאב וותרן בממונו היה, ומתוך שההנה תלמידי חכמים מנכסיו..."	ג. הורדוס מקל את עול המסים בשנת הבצורת ודואג להביא תבואה, על חשבוננו, מחוץ לארץ ולחלקה בנדיבות. (יוסף, קדמוניות טו, ט, א, עמ' 190-191; י"ל לוין [לעיל, הערה 28], עמ' 6-7).
ד. "שכתב על דלתות שמרון: אחאב כפר באלהי ישראל".	ד. הורדוס בונה מקדש לפולחן האוגוסטוס בעיר שומרון .
ה. סיבת נפילת האדם והמלכות - שפיכות דמים - רוחו של נבות היזרעאלי אחראית למות אחאב, כשברקע נשמעת זעקת הנביא במעשה נבות: "הרצחת וגם ירשת" (מ"א כ"א, ט).	ה. תקופת מלכותו של הורדוס מאופיינת לכל אורכה בשפיכות דמים רבה: הריגת אשתו, שלושה מבניו (ידועה אמירתו של אוגוסטוס שמוטב להיות חזירו של הורדוס ולא בנו. ראה: צ' יעבץ [לעיל, הערה 4], עמ' 323), שרידי בית חשמונאי ומעשי רצח רבים נוספים.
ו. הבית נפל לא בגלל עבודה זרה אלא על העוולה המוסרית של רצח.	ו. קווי דמיון אלה נותנים אולי מקום להשערה כי בדיון חז"ל סביב בית עמרי ואחאב משתקפים הדי דיון מורכב דומה סביב הורדוס ומפעלו, דיון שהחל מן הסתם בתקופתו של הורדוס, בין חכמי דורו, והתקיים עוד מאות שנים מאוחר יותר (תודתי נתונה לאריה

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

מדיון זה עולה כי בכל הקשור לאחאב דעת חז"ל היא שלא ניתן להעריך את המציאות ההיסטורית המגוונת באופן ברור ומוחלט ולהביעה בצבעי שחור ולבן. יש צדדים לכאן ולכאן וניתן למצוא גם בבית עמרי נקודות חיוביות.

ייתכן שבדיון זה השתמרו הדים לנימות חיוביות שהיו כלפי בית עמרי בזיכרון ההיסטורי היהודי גם בתקופות קדומות יותר, עוד בימיו של הורדוס, כך שבשעה שבא הורדוס לבנות את שומרון, הוא יכול היה לקוות שהניסיון להידמות לבית עמרי יעניק לגיטימציה חיובית לשלטונו.

הלך מחשבה מעין זה יכול היה להישען על מקבילות שהיו קיימות בין שני בתי המלוכה - בית עמרי ובית הורדוס:

א. **הסכמה דתית** - ההקבלה שבין שני בתי המלוכה עשויה הייתה להוות טענה בוויכוח עם טענת הפרושים שמלכותו של הורדוס אינה לרצון ה'. בית עמרי לא קיבל את ברכת הנביא, דהיינו הסכמה דתית מפורשת כמו בתי המלוכה של ירבעם ויהוא, אך למרות זאת הייתה זו תקופה של שגשוג חומרי. יתרה מזו, נביאים הטילו עליו מטלות ובמובן מסוים ראו בו בית מלוכה בעל תפקיד בישראל הזוכה לגושפנקה אלוהית.³⁷

עובדה זו, העשויה לפנות לזיכרוננו של העם, מעלה שאלה משמעותית ומהותית: האם ההסכמה הדתית והנבואית המפורשת הנה תנאי שבו תלוי שגשוג הממלכה? שאלה זו מתחדדת במיוחד על רקע הידיעה כי דווקא בית ירבעם ובית יהוא שקיבלו את ברכת הנביא, היו במידה רבה ממלכות כושלות! המסקנה שניתן היה להסיק עשויה להיות ברורה למדי - ניתן לקיים ממלכה מצליחה גם ללא הסכמה מפורשת של הסמכות הדתית, ויש בכך פתח להיתר לקבל את ברכתה של סמכות זו בדיעבד!

רוטנברג שהפנה את תשומת לבי לכיוון זה). גם אם אין דיון זה משקף כלל התייחסות להורדוס, עצם העמדתו של אחאב באור שכזה יכולה הייתה לדעתי לשמש את הורדוס במציאת נתיב למנהיגותו. עד עצם היום הזה ישנן הערכות שונות להורדוס האיש ולפועלו. ראה: י' שביט (לעיל, הערה 28), עמ' 166-180; י"ל לוין (לעיל, הערה 28), עמ' 8-9. על השלילה המוחלטת ראה: ד' שורץ, 'הורדוס במקורות היהודיים', בתוך: מ' נאור (עורך), **המלך הורדוס ותקופתו**, ירושלים תשמ"ז, עמ' 38-42. ראה את העמדה המעריכה והמשבחת אצל א' שליט (לעיל, הערה 1).

37. ראה נבואותיו של מיכיהו בן ימלא ומלחמותיו של אחאב בארם - מל"א כ"ב.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

ב. **צבא** - שתי הממלכות היו מושתתות על צבא חזק, גדול ויעיל. בית עמרי צמח בהפיכה צבאית על 'כידוני הצבא' (מל"א ט"ו, טו-כב). וגם הורדוס ביסס את שלטונו על כוח הצבא.³⁸

ג. **בניין** - בית עמרי מאופיין במקרא בפעולות בנייה רבות ומרשימות. המספר המקראי משתמש בפסוק אחד בבואו להגדיר את מפעלו של עמרי: "ויקן את ההר שמרון... ויבן..." (מל"א ט"ז, כד) גם אחאב נודע במפעלי הבנייה שלו, כפי שמסכם המקרא: "ויתר דברי אחאב וכל אשר עשה ובית השן אשר בנה וכל הערים אשר בנה הלוא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי ישראל" (מל"א כ"ב, לט). במובן מסוים בית זה קם ונפל על ענייני פיתוח ובנייה, שכן מעשה כרם נבות היה כרוך במפעל פיתוח. בימי אחאב נבנתה גם העיר יריחו. למותר לציין כי גם הורדוס זכה באפיון מובהק של 'המלך הבנאי'.

ד. **איחוד הממלכה** - בתקופת אחאב מוצאים את 'אחדות הממלכה' בברית בין יהודה וישראל,³⁹ וכך 'איחוד הבירות' עשוי לעלות בזיכרוננו של העם. גם באיחוד זה מצטרפת שומרון - עיר בעלת זיקה לתרבות האלילית של צור - לעיר שומרת אמונים לעבודת ה' כירושלים.⁴⁰

ה. **זהות אישית** - איננו יודעים האם הורדוס שאב השראה במישרין מתולדות מלכי ישראל, אך הוא עשוי היה לגלות את בבואתו בדמותו של המלך אחאב⁴¹ המתלבט בין ייחודיות העם היהודי ובין פתיחות כלפי תרבות זרה ונותר קרוע בין שני העולמות.⁴² ומאידך, גם חייו כחיי אחאב נקרעים בשניות מעשיו: מצד

38. "נישא על כידוניה של רומא" (מ' שטרן [לעיל, הערה 6]), עמ' 26.

39. יש נישואים בין בתי המלוכה (יורם ועתליה), ובקרב על רמות גלעד יש ביטוי שיא לאחדות: "ויאמר אל יהושפט התלך אתי למלחמה רמת גלעד ויאמר יהושפט אל מלך ישראל כמוני כמוך כעמי כעמך כסוסי כסוסין" (מל"א כ"ב, ד).

40. ב' מזר (לעיל, הערה 35), עמ' 192.

41. מעניין לציין בהקשר זה שבן דודו של הורדוס שהיה אחד מהטובים שברעיו, כונה אחיבא. ראה: יוסף, **קדמוניות** טו, ז, ח, עמ' 186; מ' שטרן (לעיל, הערה 8), עמ' 88.

42. קו המחשבה הזה של מנהיג המנסה להידמות לדמות מהעבר נמצא כנראה גם באחאב עצמו ביחסו לשלמה. מהרמיזות בלשון המקרא נראה שהכתוב מכון אותנו לשים לב למקבילות בלשון ובאירועים עצמם: נישואי תערוכת דיפלומטיים, ערי רכב ופרשים, הקשר עם צור וצידון, השימוש בשן ובסוסים, שאלת הפתיחות לתרבות העמים, עבודה זרה בעיר המלכות ועוד.

ניתן להשוות את תיאורי שלמה ואת מפעליו בפרקים ט"ז-ט"א בספר מלכים א לאחאב ומפעליו בפרקים ט"ז-כ"ב של הספר (בייחוד ט"ז, לא; כ"ב, לט). אחאב מנהיג מלכות משגשגת כשלמה אך בראש שבטי ישראל. וזהו הוויכוח הממשיק מימי ירבעם "מי בראש?" על פי הגמ' בסנהדרין קב ע"א.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

אחד קנאות דתית לערכים יהודיים כמו יציאה למלחמה על כבוד ישראל (לפי חז"ל: ספר התורה), כחזרתו בתשובה, ככבוד לנביא וכהסכמה למעמד הכרמל, ומצד שני הוא מנהיג עבודה זרה בממלכתו.⁴³

בבואו להעלות את שומרון בתודעת העם, הורדוס בוחן את עצמו בהשקפות הזיכרון היהודי לדורותיו ולעיניו עשויים להזדקק דמויותיהם של אחאב ובית עמרי כמקבילה אפשרית מהעבר שבאפשרותה ליצור הזדהות חיובית עמו מצד העם.

סיכום

בשנת 27 לפנה"ס פעל המלך הורדוס להקמת העיר שומרון מתוך מערכת שיקולים מורכבת. בתקופה זו, לאחר הסוף הטרגי של בית חשמונאי, חיפש הורדוס כל דרך אל לבו של העם. צעדים אלו נעשו במקביל לשליטה צבאית בעם. אפשר שבין שיקוליו של הורדוס פעל גם רצון לעורר את הזיכרון הלאומי, על מנת לזכות בלגיטימיות לשלטונו בעיני העם.

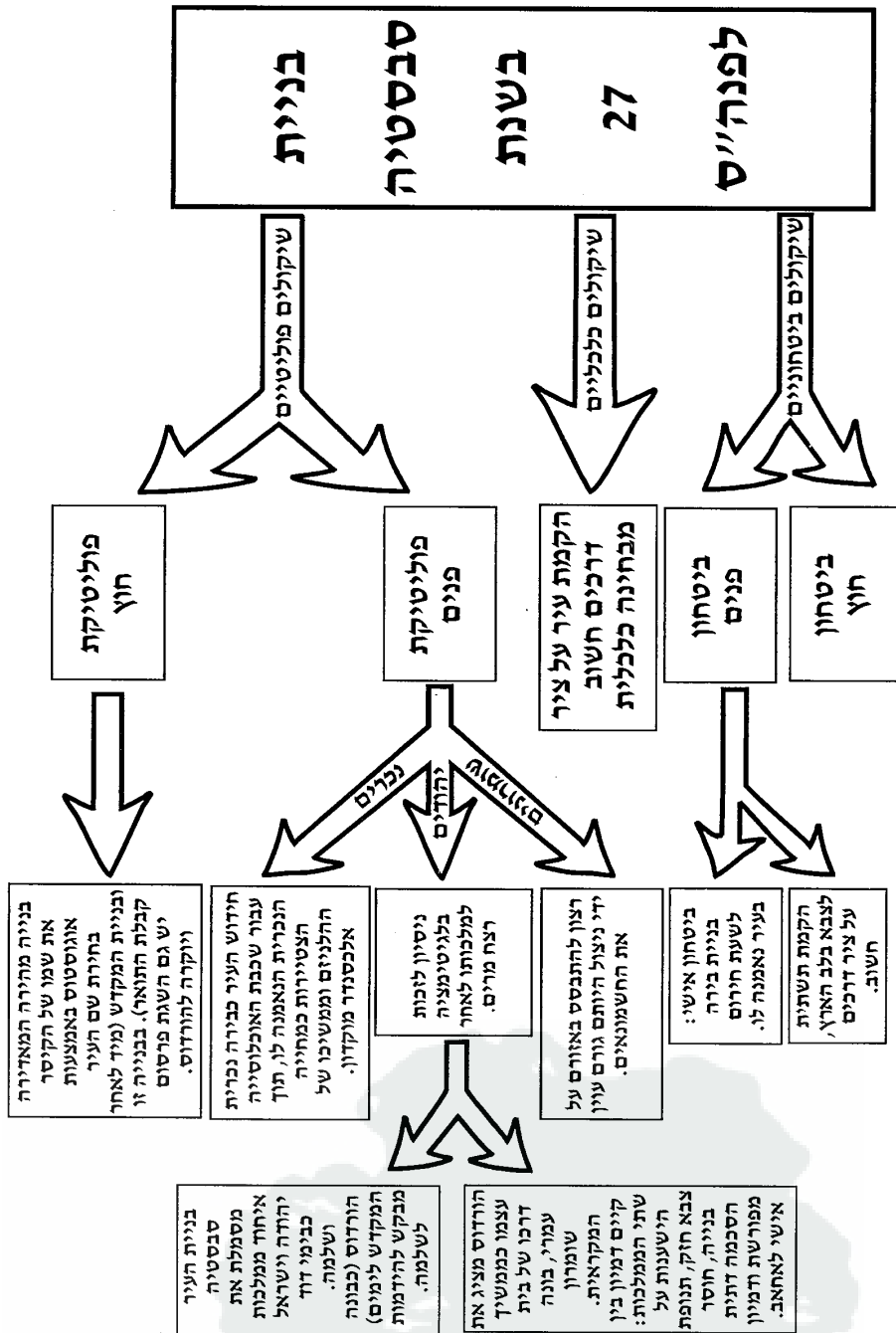
במעשיו עשוי היה הורדוס להחיות את דמויותיהם של שלמה או של אחאב, ואולי במבט מורכב את שתי הדמויות גם יחד, וזאת כדי להגיע לציבורים שונים בישראל, משרידי ישראל ומבית יהודה.

נראה כי לטווח רחוק מהלכיו של הורדוס בניסיונו לכבוש מסילות אל הלב היהודי נשאו פרי מסוים, כפי שעולה מתיאור המשנה במסכת סוטה ביחס לאגריפס המלך, נכדו של הורדוס,⁴⁴ שזכה ליחס חיובי מהעם. אם צדקנו בניתוח שיקוליו של הורדוס בשנת 27 לפנה"ס בבניית סבסטי, ייתכן כי החלטה זו, בשילוב החלטות נוספות בחייו, תרמה תרומה חשובה בדרך אל לבו של העם.

אם צדקנו בניתוח שיקוליו של הורדוס בבניית סבסטי, אזי נחשפת בפנינו החלטה הגיונית של שליט המנסה להעניק לעצמו ממד של מנהיגות לאומית על ידי היצמדות לדמות מופת מהעבר ושאיבת השראה ממנה, דמות אשר תאפשר פיתוחה של תדמית חדשה לשלטון בהווה. היבט זה חושף בפנינו פן נוסף ורב משמעות בדמותו וברישומו של המלך הורדוס.

43. חשוב לציין שהורדוס בנה מקדש לקיסר בשומרון, כשם שהתנ"ך מציין במפעלו של אחאב: "ויקם מזבח לבעל בית הבעל אשר בנה בשמרון" (מל"א ט"ז, לב). וראה עוד: "ל לוי" (לעיל, הערה 28), עמ' 10-2.

44. "אגריפס המלך עמד וקיבל וקרא עומד, ושבחוהו חכמים. וכשהגיע ל'לא תוכל לתת עליך איש נכרי' זלגו עיניו דמעות. אמרו לו: אל תתירא, אגריפס, אחינו אתה, אחינו אתה, אחינו אתה!" (סוטה פ"ז, מ"ח) ראה בקשר לזיהוי של אגריפס: ד' שוורץ, **אגריפס הראשון מלך יהודה האחרון**, ירושלים תשמ"ז, עמ' 171-185.

שיקולי הורדוס בבניית סבסטיה – תרשים מסכם